

1 โรคสะเก็ดเงิน: องค์ความรู้ในตำราการแพทย์แผนไทยดั้งเดิม
2 ปัทมา โพธิ์สัตย์^{*++}, วรรณภรณ์ นาคู[†], อิทธิพัฒน์ เนตรทิพย์วัลย์[‡], ธวัชชัย นาใจคง[§], วันดี ญาณไพศาล[¶],
3 มณฑกา ธีรชัยสกุล[#], กฤษณ์ พงศ์พิรุฬห์^{**}

4 ^{*}โรงพยาบาลภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13140

5 [†]โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลาดชิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13140

6 [‡]โรงพยาบาลเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13110

7 [§]โรงพยาบาลหนองหิน จังหวัดเลย 42190

8 [¶]คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จังหวัดนครปฐม 73000

9 [#]สถาบันวิจัยการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กรุงเทพมหานคร 10100

10 ^{**}ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

11 ⁺⁺ผู้รับผิดชอบบทความ: patt_patamui@hotmail.co.th

12

13

บทคัดย่อ

14 “สะเก็ดเงิน” เป็นชื่อโรคผิวหนังทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งมีรายงานผลการรักษาได้ดีด้วยการแพทย์แผนไทย
15 อย่างไรก็ตามชื่อโรคนี้นี้ไม่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยและยังไม่มีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารอย่างเป็นระบบ
16 การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับโรคสะเก็ดเงินเกี่ยวกับการเรียกชื่อโรค
17 กลไกการเกิดโรค และการดำเนินโรค ตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย วิธีการศึกษาเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งมี
18 ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลความรู้ 2 รูปแบบ คือ (1) สืบค้นจากเอกสารตำราการแพทย์แผนไทยดั้งเดิมด้วยคำค้น
19 ที่แสดงอาการสำคัญของโรคสะเก็ดเงิน (2) สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิฯ พบว่าจากการสืบค้น อาการผื่นแดง
20 ตามผิวหนัง มีความถี่ของคำปรากฏมากในคัมภีร์ตักกะศิลา ส่วนอาการผิวหนังเป็นขุยหนา มีจำนวนความถี่ของคำ
21 ปรากฏมากในคัมภีร์วิธีภูจฺจโรค จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ เรียกสะเก็ดเงินชนิดผื่น
22 ขนาดเล็ก (Guttate Psoriasis) และ ชนิดตุ่มหนอง (Pustula Psoriasis) ด้วยชื่อโรคสมมุติตามศาสตร์
23 การแพทย์แผนไทยว่า “ประดง” และผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมดเรียกสะเก็ดเงินชนิดผื่นนูนหนา (Plaque Psoriasis)
24 และชนิดผื่นแดงอักเสบทั่วร่างกาย (Erythrodermic Psoriasis) ว่า “เรื้อน” โดยเกิดจากความผิดปกติที่เกิด
25 จากเลือดและน้ำเหลืองเนื่องจากความร้อน แม้โรคสะเก็ดเงินจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันในทางการแพทย์แผนไทย
26 แต่มีกลไกการเกิดโรคในลักษณะเดียวกัน

27 **คำสำคัญ:** สะเก็ดเงิน, ประดง, เรื้อน

28

29

1 Psoriasis: Knowledge from Thai Traditional Medicine Textbooks

2 Patama Pothisat^{*,++}, Wannaporn Nadoo[†], Ittipat Nettippawan[‡], Tawatchai Najaikong[§],
3 Wandee Yanpaisan[¶], Monthaka Teerachaisakul[#], Krit Pongpirul^{**}

4 **Phachi Hospital, Phra Nakhon Si Ayutthaya 13140, Thailand*

5 *†Lat chit Health Promoting Hospital, Phra Nakhon Si Ayutthaya 13140, Thailand*

6 *‡Sena Hospital, Phra Nakhon Si Ayutthaya 13110, Thailand*

7 *§Nong Hin Hospital, Loei 42190, Thailand*

8 *¶Faculty of Pharmacy, Silpakorn University, Nakorn Pathom 73000, Thailand*

9 *#Thai Traditional Medicine Research Institute, Department of Thai Traditional and Alternative
10 Medicine, Bangkok 10110, Thailand*

11 ***Department of Preventive and Social Medicine, Faculty of Medicine, Chulalongkorn
12 University, Bangkok 10330, Thailand*

13 *††Corresponding author: patt_patamui@hotmail.co.th*

14

15

Abstract

16 “Psoriasis” is the name of skin disease in modern medicine which has been reported
17 to be effectively treatable with Thai traditional medicine. However, this disease was not
18 recorded in any Thai traditional medicine textbook, and there was no systematic document
19 review for psoriasis. This qualitative research aimed to collect and synthesize the knowledge
20 of psoriasis including terms used for psoriasis, pathophysiology, and natural course of disease
21 from Thai traditional medicine perspective. There were two step of knowledge collection (1)
22 document review of Thai traditional medicine textbook with keyword for psoriasis symptoms
23 (2) experts in-depth interview. From document review, erythematous rash was the most
24 frequency keyword appeared in the "Takkasila" textbook and plaques was the most frequently
25 keyword appeared in the "Withi kut rokh" textbook. From in-depth interview, most experts
26 termed guttate psoriasis and pustular psoriasis as “Pradong” while plaque psoriasis and
27 erythrodermic psoriasis were called “Reun” which occurred from abnormality of blood and
28 lymph from heat. Although psoriasis had different terms in Thai traditional medicine,
29 pathophysiology was the same.

30

31 **Key words:** Psoriasis, Pradong, Reun

32

1 **บทนำและวัตถุประสงค์**

2 โรคสะเก็ดเงินเป็นโรคผิวหนังเรื้อรังปัจจุบันยังไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ พบได้ทั่วโลกทุกเชื้อชาติ
3 ร้อยละ 1-3 ของประชากร ในประเทศไทย มีประชากรประมาณ 66.4 ล้านคน อาจมีผู้ป่วยโรคสะเก็ดเงิน ถึง
4 6.6 แสนคน ถึง 2 ล้านคน^[1] โดยมีอาการสำคัญคือ ผื่นแดงนูน ขุยหนา และอาจมีอาการคัน โดยแบ่งตาม
5 ลักษณะที่ปรากฏที่ผิวหนังได้ดังนี้ 1).ชนิดผื่นหนาเฉพาะที่ (Plaque Psoriasis) 2).ชนิดผื่นขนาดหยดน้ำ
6 (Guttate Psoriasis) 3).ชนิดตุ่มหนอง (Pustular Psoriasis) 4). ผื่นหนังแดงลอกทั่วตัว (Erythroderma)^[2]
7 นอกจากนี้อาจพบอาการแทรกซ้อนโดยมีการอักเสบบริเวณข้อ โดยมีความรุนแรงจนถึงข้อผิดรูปหรือพิการถาวร
8 โรคสะเก็ดเงินนอกจากจะก่อให้เกิดความทรมานทั้งทางด้านร่างกายของผู้ป่วยแล้ว ยังส่งผลต่อความทุกข์ทรมาน
9 ทางด้านจิตใจ ทำให้ผู้ป่วยเกิดความอับอายซึ่งอาจส่งผลต่อการใช้ชีวิตประจำวันและการเข้าสังคม^[3]

10 ในปัจจุบันการแพทย์แผนไทยมีบทบาทในการดูแลรักษาโรคเพิ่มมากขึ้น โดยในปี 2560 มีการจัดบริการ
11 สุขภาพสาขาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน มีการให้บริการตรวจรักษาด้านเวชกรรมไทย ทั้งใน
12 ระดับโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป และโรงพยาบาลชุมชน^[4] และกำหนดให้โรคสะเก็ดเงินเป็นโรคที่ได้รับ
13 การดูแลด้วยการแพทย์แผนไทยนั้นด้วย โดยรายละเอียดการรักษาโรคสะเก็ดเงินมีความแตกต่างกันไปในแต่ละ
14 บริบทพื้นที่^[3,4] ถึงแม้ว่าจะปรากฏงานวิจัยด้านการรักษาด้วยยาสมุนไพร/หมอพื้นบ้านจะมีเพิ่มมากขึ้นและพบว่า
15 อาการของผู้ป่วยส่วนใหญ่ดีขึ้นและไม่ส่งผลกระทบต่ออวัยวะภายใน^[5] แต่การวิเคราะห์กลไกการดำเนินโรค
16 ดังกล่าว ของหมอพื้นบ้าน แต่ละคนมีความแตกต่างกัน เนื่องจากการสืบทอดภูมิปัญญาถูกถ่ายทอดมาจากบรรพ
17 บุรุษ อาจเป็นผลให้การรักษาโดยใช้ยาสมุนไพรมีความแตกต่างกัน ทำให้การอธิบายปรากฏการณ์ของโรค
18 เกิดความไม่ชัดเจนและทำให้ขาดการยอมรับในปัจจุบัน

19 โรคสะเก็ดเงินเป็นชื่อโรคทางการแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ไม่มีชื่อเรียกของโรคดังกล่าวในตำราการแพทย์
20 แผนไทย และการศึกษาวิจัยเอกสารอย่างเป็นระบบยังไม่มีมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรรวบรวมองค์ความรู้
21 จากตำราการแพทย์แผนไทยดั้งเดิมอย่างเป็นระบบ และการสังเคราะห์องค์ความรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะเป็น
22 รากฐานที่ดีของการศึกษาทางด้านเวชกรรมไทย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นแนวเวชปฏิบัติทางการแพทย์แผนไทย
23 ในการรักษาโรคสะเก็ดเงินให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อรวบรวมและสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับ
24 โรคสะเก็ดเงินเกี่ยวกับการเรียกชื่อโรค กลไกการเกิดโรค และการดำเนินโรค ตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย

25
26
27
28
29
30
31
32

1 **ระเบียบวิธีศึกษา**

2 **ขอบเขตงานวิจัย**

3 รวบรวมข้อมูลเอกสารตำราการแพทย์แผนไทยดั้งเดิม ได้แก่ ศิลาจารึกวัดราชโอรสาราม, ศิลาจารึก
4 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ โดยศึกษาอาการเทียบเคียงกับโรคสะเก็ดเงิน
5 ทางารแพทย์แผนปัจจุบัน และสังเคราะห์ข้อมูลโดยอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทยโดยวิธีการ
6 สัมภาษณ์เชิงลึก ระยะเวลาศึกษา ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – กันยายน 2560

7 **การสืบค้นจากเอกสารตำราแพทย์แผนไทย**

8 ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมเพื่อคัดเลือกเอกสารตำราการแพทย์แผนไทย จากตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ
9 ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับที่ 1-11 จำนวนทั้งสิ้น 194 รายการ โดยทำการคัดเลือกตำราที่เป็นตำรา
10 การแพทย์แผนไทยดั้งเดิมจำนวน 28 รายการ ซึ่งตำราการแพทย์แผนไทยดังกล่าวเป็นตำราที่ได้รับการปริวรรต
11 ตีพิมพ์ และเผยแพร่แล้ว ได้แก่ ศิลาจารึกวัดราชโอรสาราม จำนวน 1 รายการ 50 แผ่น, ศิลาจารึกวัดพระเชตุพน
12 วิมลมังคลาราม จำนวน 1 รายการ 244 แผ่น, เวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 จำนวน 26 รายการ 12 คัมภีร์
13 และทบทวนวรรณกรรมอาการของโรคสะเก็ดเงินตามทฤษฎีแพทย์แผนปัจจุบันเพื่อกำหนดอาการแสดงของ
14 โรคสะเก็ดเงิน

15 จากนั้นสืบค้นคำ หรือกลุ่มคำจากดัชนี (index) กลุ่มโรคและอาการ ที่ใกล้เคียงกับโรคสะเก็ดเงิน
16 ที่ปรากฏในเอกสารตำราการแพทย์แผนไทยข้างต้น โดยผู้ร่วมวิจัยจำนวน 3 คนทำการคัดเลือก ผู้วิจัยสังเคราะห์
17 คำโดยทำการคัดเลือกคำหรือกลุ่มคำ ที่ผู้ร่วมวิจัยได้ทำการคัดเลือกซ้ำกัน 2 ใน 3 คน และร่วมกันจัดหมวดหมู่คำ
18 ได้แก่ อาการคัน และลักษณะอาการที่ปรากฏทางผิวหนัง ได้แก่ สี การหลุดลอกของผิวหนัง และตุ่มหนอง
19 โดยรับรองและตรวจสอบคำค้นโดยอาจารย์ด้านเวชกรรมไทยจำนวน 3 คน โดยคนที่ 1 และ 2 ตรวจสอบ
20 คำสืบค้น และเพิ่มเติมคำสืบค้น คนที่ 3 จัดหมวดหมู่ของคำสืบค้นให้มีความสัมพันธ์กับอาการแสดงทางผิวหนัง
21 ของโรคสะเก็ดเงินทั้ง 4 ชนิด โดยทำการวิเคราะห์จากภาพ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยสืบค้นคำสืบค้นในเอกสาร โดย
22 ทำสัญลักษณ์และลงรหัสข้อมูล (By line by code) แยกประเภทของข้อมูล และจัดหมวดหมู่ นับจำนวนความถี่
23 ของคำที่ปรากฏเพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปประเด็นในการสัมภาษณ์

24 **การสัมภาษณ์เชิงลึก**

25 ผู้วิจัยลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (key informants) จำนวน 6 ราย โดยแบ่งเป็น กลุ่มผู้รู้ด้าน
26 การแพทย์แผนไทย จำนวน 5 คน และผู้เชี่ยวชาญการรักษาโรคสะเก็ดเงิน จำนวน 1 คน รวบรวมข้อมูลจากการ
27 บันทึภาคสนาม ตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้บรรลุผลการวิจัยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth
28 interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการมีการกำหนดการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง หรือเป็นกระบวนการวิธี
29 สัมภาษณ์ที่มีรูปแบบหรือลักษณะที่ไม่เป็นมาตรฐาน (unstructured or unstandardized interview) หรือการ
30 สัมภาษณ์ชี้นำ (guided interview) ทั้งนี้ในขณะที่สัมภาษณ์จะทำการบันทึกเสียงหลังจากที่ผู้ให้สัมภาษณ์อนุญาต
31 แล้ว โดยมีประเด็นในการศึกษา คือ การศึกษาลักษณะอาการที่เกี่ยวข้องกับโรคสะเก็ดเงินชนิดต่างๆตามทฤษฎี
32 แพทย์แผนปัจจุบันในตำราการแพทย์แผนไทย, การศึกษาการเกิดโรคและการดำเนินโรคที่สัมพันธ์กับธาตุทั้ง 4
33 ตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Structure interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้
34 เก็บรวบรวมข้อมูล

35

1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2 ประชากร คือ ผู้ให้ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย และผู้ให้บริการการรักษาด้านการแพทย์แผนไทย โดยกลุ่ม
3 ตัวอย่างใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจำนวน 6 คนแบ่งเป็น

- 4 1. ตัวแทนกลุ่มที่มีประสบการณ์ในการรักษาโรคสะเก็ดเงิน จำนวน 2 คน โดยต้องเป็นผู้ที่ได้รับการขึ้น
5 ทะเบียนหมอพื้นบ้าน, มีประสบการณ์ในการรักษาโรคสะเก็ดเงินอย่างน้อย 10 ปี และมีความเต็มใจใน
6 การให้สัมภาษณ์
- 7 2. ตัวแทนแพทย์แผนไทย จำนวน 4 คน
8 โดยต้องเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทย, เป็นอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผน
9 ไทย และมีความเต็มใจในการให้สัมภาษณ์
- 10 3. ผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์แผนไทยที่มีประสบการณ์ในการรักษาโรคสะเก็ดเงินด้วยการแพทย์
11 แผนไทย จำนวน 1 คน โดยต้องมีประสบการณ์ในการรักษาโรคสะเก็ดเงินไม่ต่ำกว่า 5 ปี และมีความ
12 เต็มใจในการให้สัมภาษณ์

13 ผลการศึกษา

14 1. การศึกษาลักษณะอาการที่เกี่ยวข้องกับโรคสะเก็ดเงินชนิดต่างๆตามทฤษฎีแพทย์แผนปัจจุบัน ในตำรา
15 การแพทย์แผนไทย

16 คัมภีร์การแพทย์แผนไทยที่มีการกล่าวถึง อาการที่เกี่ยวข้องกับโรคสะเก็ดเงิน ส่วนใหญ่ปรากฏใน คัมภีร์
17 ตักกาศีลา และคัมภีร์วิถีกฤษโรค (ตารางที่ 1) ความถี่ของกลุ่มคำอาการค้นเป็นความผิดปกติที่พบมากในธาตุลม
18 และธาตุดิน ปรากฏมากในคัมภีร์ประณมจินดา กลุ่มคำอาการทางผิวหนังที่ปรากฏเป็นสีแดงและตุ่มหนองปรากฏ
19 มากในคัมภีร์ตักกาศีลา เป็นความผิดปกติที่พบมากในธาตุไฟและธาตุดิน กลุ่มคำอาการทางผิวหนังที่ปรากฏเป็นขุย
20 กระจ่าง ปรากฏมากในคัมภีร์วิถีกฤษโรคเป็นความผิดปกติที่พบมากในธาตุดิน (ตารางที่ 2)

21 ตารางที่ 1 ความถี่ของจำนวนคำสืบค้น ที่มีความสัมพันธ์กับอาการของโรคสะเก็ดเงินทางการแพทย์แผนปัจจุบัน
22 ในตำราการแพทย์แผนไทย

คัมภีร์ อาการ	สมุฏ ฐาน วินิจจัย	โรค นิทาน	ธาตุ วิภังค์	ธาตุ วิวรรณ	ประณม จินดา	ฉันท- ศาสตร์	มหา โชติ รัตน	ตัก- ศิลา	กษัย	วิถี กฤษ โรค	ลิตธิ สารฯ	ETC	รวม
คัน	1	4	4	4	8	2	1	2	1	3	0	14	51
ผิวหนังสีแดง	0	3	4	5	4	1	1	15	0	2	1	3	38
ผิวหนัง กระจ่าง	0	2	1	1	2	2	0	5	0	7	0	2	21
ตุ่มหนอง	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	4
รวม	1	9	9	10	14	5	2	26	1	12	1	18	

23หมายเหตุ ETC. คือ ชื่อเฉพาะของโรค/ธาตุ ที่ไม่สามารถจัดรวมในคัมภีร์ได้

1 2. การเรียกชื่อโรคสะเก็ดเงินทางการแพทย์แผนไทย

2 ชื่อโรคสะเก็ดเงินแต่ละชนิดทางการแพทย์แผนปัจจุบัน มีชื่อเรียกทางการแพทย์แผนไทยแตกต่างกัน โดย
3 พบว่าโรคสะเก็ดเงินชนิดผื่นขนาดเล็ก (Guttate Psoriasis) และชนิดตุ่มหนอง (Pustular Psoriasis)
4 ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่เรียกชื่อโรคในกลุ่มไข้พิษ ไข้กาฬ และโรคสะเก็ดเงินชนิดผื่นหนา (Plaque Psoriasis)
5 และชนิดอักเสบทั่วร่างกาย (Erythrodermic Psoriasis) ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมดเรียกชื่อโรคในกลุ่มโรคเรื้อน
6 (แผนภาพที่ 1) (ตารางที่ 3)

7

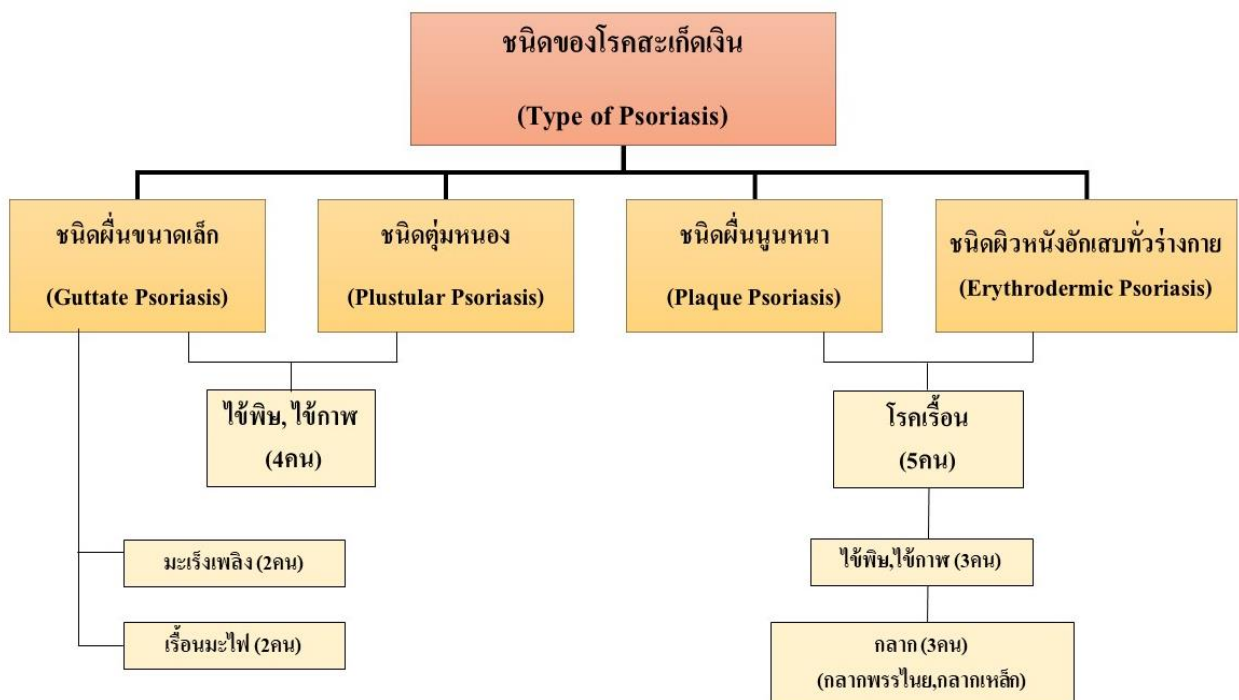
8 ตารางที่ 2 ความถี่ของคำสับสนที่มีสัมพันธกับธาตุทั้ง 4

ธาตุ \ อาการ	ความถี่ของกลุ่มคำสับสนที่สัมพันธกับธาตุทั้ง 4			
	ดิน (ครั้ง)	น้ำ (ครั้ง)	ลม (ครั้ง)	ไฟ (ครั้ง)
คัน	7	2	10	0
ผิวน้ำสีแดง	2	1	3	6
ความหยาบ กระด้างของ ผิวหนัง	3	0	0	1
ตุ่มหนอง	0	0	0	0

9

10 แผนภาพที่ 1 การเรียกชื่อโรคสะเก็ดเงินแต่ละชนิดของผู้ทรงคุณวุฒิ ทางทางการแพทย์แผนไทย

11

1 ตารางที่ 3 โรคที่มีความสัมพันธ์กับอาการของโรคสะเก็ดเงินในตำราการแพทย์แผนไทย

ชนิดของโรคสะเก็ดเงิน	ชื่อโรคในตำราการแพทย์แผนไทย	ความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ(คน)
1. ชนิดผื่นขนาดเล็ก (Guttate Psoriasis)		
 <p>Copyright ©2006 by The McGraw-Hill Companies, Inc. All rights reserved.</p>	ประดงมด	3
	มะเร็งเพลิง	2
	เรื้อนมะไฟ	2
	ประดงข้าง	1
2. ชนิดตุ่มหนอง (Plustular Psoriasis)		
 <p>Copyright ©2006 by The McGraw-Hill Companies, Inc. All rights reserved.</p>	ประดงวัว	3
	ประดงควาย	2
	ไข้เริ่มน้ำข้าว	1
	ไข้สังวาลย์พระอินทร์	1
3. ชนิดผื่นหนา (Plaque Psoriasis)		
 <p>Copyright ©2006 by The McGraw-Hill Companies, Inc. All rights reserved.</p>	เรื้อนวิลลา	4
	เรื้อนเกล็ดปลา	4
	เรื้อนบอน	4
	เรื้อนมูลนก	4
	กลากเหล็ก	2
	ประดงแรด	2
	เรื้อนดอกหมาก	1
4. ชนิดอักเสบทั่วร่างกาย (Erythrodermic Psoriasis)		
 <p>Copyright ©2006 by The McGraw-Hill Companies, Inc. All rights reserved.</p>	เรื้อนเกล็ดปลา	2
	เรื้อนมะไฟ	3
	ประดงไฟ	1
	กลากพรรนัย	1

1 3. การศึกษาการเกิดโรคและการดำเนินโรคที่สัมพันธ์กับธาตุทั้ง4 ตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย

2 จากการศึกษาผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมดวิเคราะห์ว่า โรคสะเก็ดเงินเป็นโรคที่มีความผิดปกติของความร้อน

3 (ธาตุไฟ) ที่เกิดจากภายในและภายนอกร่างกายส่งผลต่อ ธาตุน้ำ และแสดงออกมาทางผิวหนัง ผู้ทรงคุณวุฒิ

4 ทั้งหมดวิเคราะห์ว่า โรคสะเก็ดเงินชนิดผื่นขนาดเล็ก (Guttate Psoriasis) เกิดจากธาตุไฟและธาตุน้ำ (โลหิต)

5 ส่งผลให้เกิดผื่นสีแดงขนาดเล็กที่ผิวหนัง โรคสะเก็ดเงินชนิดตุ่มหนอง (Pustular Psoriasis) โรคสะเก็ดเงินชนิด

6 ผื่นหนา (Plaque Psoriasis) และชนิดอักเสบทั่วร่างกาย (Erythrodermic Psoriasis) ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 คน

7 วิเคราะห์ว่าเกิดจากธาตุไฟและธาตุน้ำ(บุพโพ) และมีธาตุลมเข้าแทรก ทำให้เกิดอาการคัน ผื่นแห้งแฉง และหลุด

8 ลอกเป็นขุยเป็นแผ่น โดยการดำเนินโรคในระยะแรกเกิดจากธาตุไฟและโลหิตทำให้ผิวหนังปรากฏเป็นผื่น

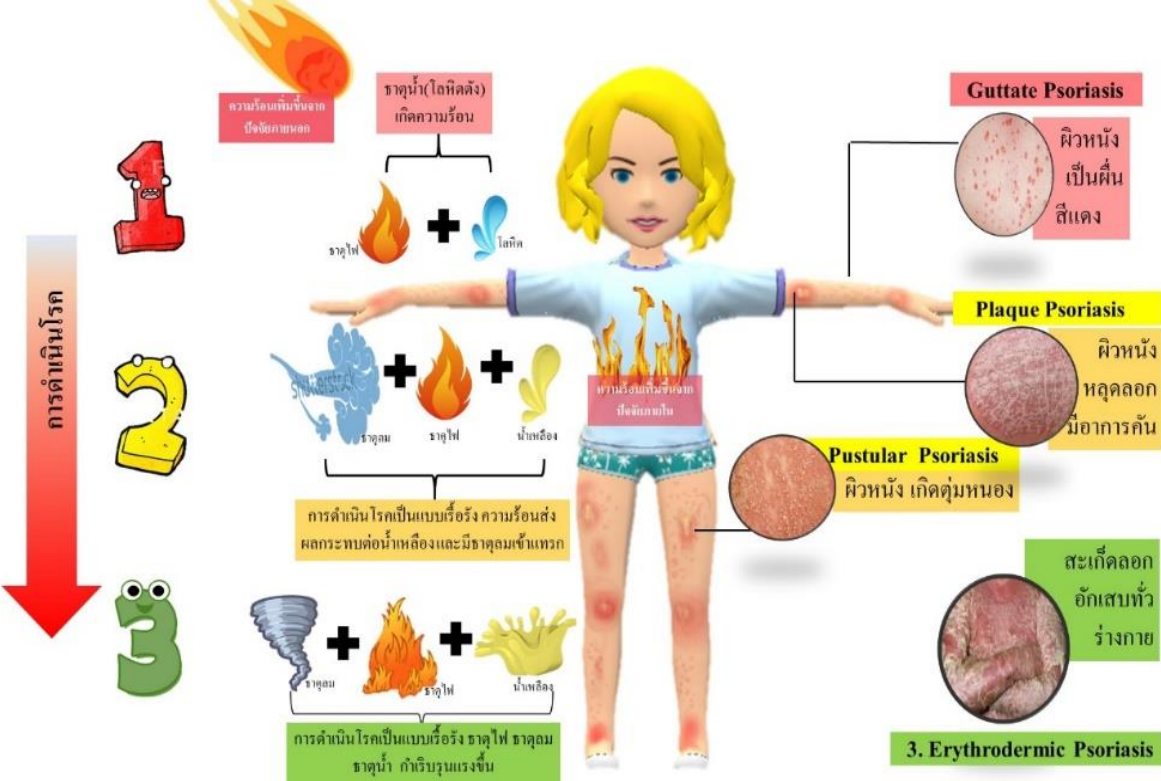
9 ขนาดเล็ก (Guttate Psoriasis) เมื่อการดำเนินโรคดำเนินต่อไปความร้อนมากขึ้นและมีธาตุลมเข้าแทรกส่งผลถึง

10 บุพโพ ทำให้ผิวหนังมีการหลุดลอกเป็นขุยผื่นหนาและมีอาการคัน (Plaque Psoriasis) เมื่ออาการดำเนินโรค

11 ดำเนินต่อไปจะปรากฏเป็นการอักเสบของผิวหนังทั่วร่างกาย (Erythrodermic Psoriasis) (แผนภาพที่2)

12
13
14
15

แผนภาพที่ 2 กลไกการดำเนินโรคสะเก็ดเงินตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทยและแพทย์แผนปัจจุบัน

16
17
18

1

อภิปรายผล

2
3
4
5
6

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยชิ้นแรกที่แสดงความเชื่อมโยงองค์ความรู้เรื่องโรคสะเก็ดเงินในมุมมองของ การแพทย์แผนไทย และการแพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งเดิมมีความแตกต่างกันทั้งชื่อโรค วิธีการเรียก และอาการ แสดง นอกจากนี้งานวิจัยชิ้นนี้ยังแสดงให้เห็นว่า นอกเหนือจากคัมภีร์วิถีกฐโรค แล้วยังมีคัมภีร์ตักกะศิลา คัมภีร์ ปฐมจินดา และคัมภีร์ธาตวิวรรณ์ ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับอาการแสดงของโรคสะเก็ดเงินด้วย โดยคัมภีร์ตักกะศิลา มีข้อมูลอาการแสดงของโรคสะเก็ดเงินมากที่สุด

7
8
9
10
11

อาการแสดงออกทางผิวหนังมีความแตกต่างกัน โดยพบว่ามีอาการผื่นสีแดงร่วมกับมีอาการคันปรากฏที่ ผิวหนังเป็นอาการที่พบมากในคัมภีร์ตักกะศิลา ส่วนอาการผื่นนูนกระด้าง ผื่นนูนหลุดลอก เป็นอาการที่พบมาก ในคัมภีร์วิถีกฐโรค ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าโรคสะเก็ดเงินชนิดต่างๆในทฤษฎีแพทย์แผนปัจจุบัน อาจมีความสอดคล้อง กันในระหว่าง 2 คัมภีร์คือคัมภีร์ตักกะศิลา และคัมภีร์วิถีกฐโรค จากการบันทึกข้อมูลภาคสนามพบว่ากลุ่ม ตัวอย่างจำนวน 4 ใน 5 ราย มีความคิดเห็นสอดคล้องกันกับข้อมูลทางเอกสารข้างต้น

12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

ในส่วนการเรียกชื่อโรคสะเก็ดเงินตามตำราการแพทย์แผนไทยดั้งเดิม ชื่อโรคที่มีความสัมพันธ์กับอาการ ของโรคสะเก็ดเงินมีทั้งสิ้น 30 รายการ พบว่ากลุ่มอาการของโรคประดง 4 ชนิด มีความสัมพันธ์กับอาการคัน และ ตุ่มแดงทางผิวหนัง และประดง 2 ชนิด มีลักษณะอาการตุ่มหนองปรากฏทางผิวหนัง ได้แก่ ประดงวัว ประดงควาย พบกลุ่มโรคที่เป็น ไข้พิษทั้งสิ้น 8 ชนิด ซึ่งมีอาการผื่นแดงทางผิวหนัง และมีไข้ร่วมด้วย กลุ่ม อาการของโรคเรื้อนมีอาการหลุดลอกของผิวหนังเด่นชัด ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง 3 ใน 5 ราย พบว่า ประดงมด มีความเกี่ยวข้องกับโรคสะเก็ดเงินชนิดผื่นขนาดเล็กที่ผิวหนัง (Guttate Psoriasis) เรื้อนวิลลา และเรื้อนเกล็ดปลา เกี่ยวข้องกับโรคสะเก็ดเงินชนิดผื่นนูนหนา (Plaque Psoriasis) และพบว่า ประดงวัว เรื้อนมะไฟ และมะเร็งเพลิง มีความเกี่ยวข้องกับอาการของโรคสะเก็ดเงิน แต่ยังไม่สามารถสรุปได้แน่ชัดว่าสอดคล้องกันกับ โรคสะเก็ดเงินชนิดใด โดยข้อวิเคราะห์ดังกล่าวมีความสอดคล้องกันระหว่าง 2 คัมภีร์คือ คัมภีร์ตักกะศิลา และ คัมภีร์วิถีกฐโรค

22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34

จากการศึกษาพบว่าความผิดปกติของธาตุน้ำ ได้แก่ โลหิต และน้ำเหลือง เกิดจากถูกกระตุ้นด้วยความ ร้อน หรือธาตุไฟที่มากเกินไปทั้งปัจจัยภายในและภายนอกส่งผลให้เกิดการแสดงออกของธาตุดินเป็นผื่นหรือจุดสี แดง ซึ่งสอดคล้องกันกับคัมภีร์มหาโชติรัตน์ ที่มีการกล่าวถึงโลหิตที่มีความร้อนเพิ่มขึ้นทำให้ผิวหนังมีสีแดง ดุจด่าถึงสูง และสอดคล้องกันกับคัมภีร์ที่กล่าวถึง ความผิดปกติของธาตุทั้ง 4 ได้แก่ คัมภีร์โรคนิทาน คัมภีร์ธาต วิวรรณ์ และคัมภีร์ธาตวิวัณค์ มีการกล่าวถึงอาการของโลหิต พิการ ซึ่งมีอาการไข้ในคัมภีร์ตักกะศิลา และมีผื่นแดง ตามผิวหนัง นอกจากนี้ยังพบว่า การถูกกระตุ้นด้วยความร้อนที่ต่อเนื่องเป็นระยะเวลาานาน ส่งผลให้น้ำเหลือง มีความผิดปกติ และแสดงอาการออกทางผิวหนังคือผื่นนูนหนาตัวขึ้นและเกิดการหลุดลอก เรียกว่าโรคเรื้อน แต่หลักการดังกล่าวยังไม่สอดคล้องกับคัมภีร์หรือหลักฐานใดๆในตำราการแพทย์แผนไทย แต่มีความสอดคล้อง กับการศึกษาภูมิปัญญาการรักษาโรคสะเก็ดเงินของหมอพื้นบ้าน 10 คน ใน 4 จังหวัดภาคใต้ (วิญญู วงศ์วิวัฒน์, 2556) ใช้วิธีการสัมภาษณ์ โดยพบว่าสะเก็ดเงินเกิดจากความผิดปกติภายในร่างกาย โดยเกิดจากโลหิต และ น้ำเหลือง และสอดคล้องกับการศึกษาตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดรักษาผู้ป่วยโรคสะเก็ดเงิน ด้วยวิธีการ แพทย์แผนไทย โดยใช้ยาสมุนไพรใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียง (ฉัตรชัย สวัสดิชัย, 2555) โดยการสัมภาษณ์ หมอพื้นบ้านจำนวน 33 คน พบว่ามูลเหตุของโรคสะเก็ดเงิน เกิดจาก เลือด ลม และน้ำเหลืองเป็นพิษ

1 เมื่อพิจารณาการเรียกชื่อโรคสะเก็ดเงินตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทยจะพบว่า แพทย์แผนไทยมีการ
2 เรียกชื่อโรคที่มีอาการคัน และมีจุดสีแดงตามผิวหนัง ว่าประดงมดในคัมภีร์ตักกะศิลา และเรียกชื่อโรคที่มีอาการ
3 ผิวหนังหลุดลอกกว่าโรคเรื้อนในคัมภีร์วิฤกฐโรค จึงเป็นไปได้ว่าโรคใน 2 คัมภีร์ข้างต้นเป็นอาการดำเนินโรค
4 ของโรคสะเก็ดเงินทางแผนปัจจุบัน โดยสอดคล้องกับคัมภีร์ตักกะศิลาที่มีการกล่าวถึงการรักษาใช้ ซึ่งหากกระทั่งพิษ
5 ออกจากร่างกายไม่หมด โรคอาจมีการแปรไปเป็นโรคเรื้อนและรักษายาก และอาการดำเนินโรคดังกล่าว
6 ยังสอดคล้องกับการดำเนินโรคสะเก็ดเงินทางแผนปัจจุบัน คือ ผู้ป่วยจะมีอาการเป็นจุดแดงเล็กๆตามร่างกาย
7 (Guttate Psoriasis) แล้วมีอาการลุกลามมากขึ้นคือมีสะเก็ดลอกตามร่างกาย (Plaque Psoriasis) และอาจมี
8 ความรุนแรงมากขึ้นกระทั่งลุกลามทั่วร่างกาย (Erythrodermic Psoriasis)

9 อนึ่งงานวิจัยชิ้นนี้มีข้อจำกัด ในการเลือกใช้คำค้นอาจไม่ครอบคลุมซึ่งอาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้
10 อีกทั้งในการเรียกชื่อโรค เนื่องจากผู้ทรงคุณวุฒิวิเคราะห์ชื่อโรคจากการดูภาพ โดยไม่มีการซักประวัติ อาจทำให้
11 มีความคลาดเคลื่อนได้บ้าง

12 ข้อสรุป

13 “สะเก็ดเงิน” มีชื่อเรียกในการแพทย์แผนไทยว่า “ประดง” และ “เรื้อน” ตามชนิดของผื่นที่ปรากฏอาการ
14 ที่กล่าวถึงบ่อยในตำราคืออาการผื่นแดงตามผิวหนังและผิวหนังเป็นขุยหนา โดยเกิดจากความผิดปกติที่เกิดจาก
15 เลือดและน้ำเหลืองเนื่องจากความร้อน ควรมีการศึกษาการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคสะเก็ดเงินเพื่อใช้กำหนด
16 แนวทางการใช้ยาสมุนไพรต่อไป

17 กิตติกรรมประกาศ

18 งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจากกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
19 ร่วมกับคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาของผู้วิจัย
20 ตลอดจนความกรุณาในการให้ข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิ จนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์

21 References

- 22 1. จีโรจน์ สีนขวานนท์. เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง โรคสะเก็ดเงิน. สถาบันโรคผิวหนังกรมการ
23 แพทย์; 2553 :12
- 24 2. นภดล นพคุณ. CPG for Psoriasis [อินเทอร์เน็ต]. [สืบค้นเมื่อ 16 เมษายน 2560]. แหล่งข้อมูล:
25 <http://mdnote.wikispaces.com>
- 26 3. ฉัตรชัย สวัสดิไชย. การบูรณาการการบำบัดรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนปัจจุบัน
27 ภาคตะวันออก [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม; 2555. 284
28 หน้า.
- 29 4. สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.คู่มือสำหรับผู้บริหารงาน
30 การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
31 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2560.

- 1 5. ฉัตรชัย สิวสติไชย และคณะ. ผลการรักษาโรคสะเก็ดเงินด้วยสมุนไพรตำรับโรงพยาบาลพระปกเกล้า.
2 วารสารศูนย์การศึกษาแพทยศาสตร์คลินิก โรงพยาบาลพระปกเกล้า 2553;4: 248 –255.
- 3 6. กระทรวงศึกษาธิการ. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของ
4 ชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว; 2554.
- 5 7. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
6 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ พ.ศ.2558 . ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 132, ตอนที่
7 317 ง พิเศษ (ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2558).
- 8 8. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
9 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2558. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133,
10 ตอนที่ 7 ง พิเศษ (ลงวันที่ 12 มกราคม 2559).
- 11 9. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
12 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2559. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133,
13 ตอนที่ 93 ง พิเศษ (ลงวันที่ 22 เมษายน 2559).
- 14 10. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
15 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2559. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133,
16 ตอนที่ 106 ง พิเศษ (ลงวันที่ 11 พฤษภาคม 2559).
- 17 11. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
18 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2559. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133,
19 ตอนที่ 177 ง พิเศษ (ลงวันที่ 11 สิงหาคม 2559).
- 20 12. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
21 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 6) พ.ศ.2559. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133,
22 ตอนที่ 177 ง พิเศษ (ลงวันที่ 11 สิงหาคม 2559).
- 23 13. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
24 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2559. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 134,
25 ตอนที่ 139 ง พิเศษ (ลงวันที่ 24 พฤษภาคม 2560).
- 26 14. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
27 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 8) พ.ศ.2559. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 134,
28 ตอนที่ 139 ง พิเศษ (ลงวันที่ 24 พฤษภาคม 2560).
- 29 15. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
30 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 9) พ.ศ.2559. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 134,
31 ตอนที่ 139 ง พิเศษ (ลงวันที่ 24 พฤษภาคม 2560).

- 1 16. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
2 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 10) พ.ศ.2560. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่
3 134, ตอนที่ 141 ง พิเศษ (ลงวันที่ 25 พฤษภาคม 2560).
- 4 17. กระทรวงสาธารณสุข. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การประกาศกำหนดตำราการแพทย์แผนไทย
5 ของชาติและตำรับยาการแพทย์แผนไทยของชาติ (ฉบับที่ 11) พ.ศ.2560. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่
6 134, ตอนที่ 141 ง พิเศษ (ลงวันที่ 25 พฤษภาคม 2560).
- 7 18. กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน กระทรวงสาธารณสุข.ตำราพระโอสถครั้ง
8 รัชกาลที่ 2. พิมพ์ครั้งที่1. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา;
9 2559.
- 10 19. กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน กระทรวงสาธารณสุข. ตำรายาพระองค์เจ้า
11 สายสนิทวงศ์. พิมพ์ครั้งที่1. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
12 สวนสุนันทา; 2559.
- 13 20. ชุนนิตเทศสุขกิจ. อายุรเวชศึกษา(วิชาแพทย์แผนโบราณ). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร; 2516.
- 14 21. คณะกรรมการ และอาจารย์ สมาคมโรงเรียนแพทย์แผนโบราณฯ. คู่มือการศึกษาเวชกรรม. กรุงเทพฯ:
15 นำอักษรการพิมพ์ ; 2522.
- 16 22. ประทีป ชุมพล. ประวัติศาสตร์การแพทย์แผนไทยการศึกษาจากเอกสารตำรายา. พิมพ์ครั้งที่ 1.
17 กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์; 2554.
- 18 23. ประทีป ชุมพล. เวชศาสตร์ฉบับหลวง กับการบูรณาการแพทย์แผนไทย กรณีศึกษาในเขต
19 กรุงเทพมหานคร [งานวิจัย]. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร; 2547. 213 หน้า.
- 20 24. พระยาพิศมูประสาทเวช. เวชศึกษาแพทย์ศาสตร์สังเขป. กรุงเทพฯ: ดวงดีการพิมพ์ ;2529.
- 21 25. เพ็ญภา ททรัพย์เจริญ ,กัญจนา ติวีเศษ. ตำราโรคนิทาน. พิมพ์ครั้งที่1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การ
22 รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- 23 26. มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม. ตำราการแพทย์ไทยเดิม(แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ฉบับอนุรักษ์)
24 เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศุภวานิชการพิมพ์; 2552.
- 25 27. มหาวงศ์ ชาญบาลี. พระวิสุทธิมรรค. กรุงเทพมหานคร; 2466.
- 26 28. โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพนฯ. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์เล่ม3 .กรุงเทพ: นำอักษรการพิมพ์
- 27 29. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. จารึกตำรายาวัตราชโอรสอารามวรวิหาร.
28 พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์; 2558.
- 29 30. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. ตำราการแพทย์แผนไทยใน ศิลาจารึกวัดพระเชตุพน
30 วิมลมัลลการาม (วัดโพธิ์) เล่ม2. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรม
31 ราชูปถัมภ์; 2557.

- 1 31. สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. ตำราการแพทย์แผนไทยใน ศิลาจารึกวัดพระเชตุพน
- 2 วิลมัลลาคาราม (วัดโพธิ์) เล่ม3. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกใน
- 3 พระบรมราชูปถัมภ์; 2557.
- 4 32. วิญญู วงศ์วิวัฒน์. ภูมิปัญญาการรักษาโรคสะเก็ดเงินของหมอพื้นบ้านในจังหวัดสงขลา พัทลุง ตรัง และ
- 5 สตูล [วิทยานิพนธ์การแพทย์แผนไทยมหาบัณฑิต]. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; 2556. 62
- 6 หน้า.
- 7 33. Hermenio Lima. Psoriasis-types,cause and medication. Croatia; 2013
- 8 34. Klaus Wolff, Richard Allen Johnson, Dick Sururmond. Fitzpatrick's Colour atlas and
- 9 synopsis of clinical dermatology. McGraw-Hill ;2007